

TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

KAIMYNYSTĖS RYŠIAI

Vienas iš labiausiai charakteringų XX a. reiškinių — urbanizacija, t. y. miesto gyvenimo būdo paplitimas, taip pat spartus miestų augimas. Jau dabar miestuose ir miesto tipo gyvenvietėse gyvena daugiau kaip milijardas žmonių, t. y. trečdalis su viršum visų planetos gyventojų¹. Ypač auga dideli miestai. Štai miestų, turinčių virš 100 tūkst. gyventojų, šiandien 20 kartų daugiau, negu šimtmečio pradžioje. Pagal kai kurių mokslininkų paskaičiavimus 2000-taisiais metais tokiuose miestuose gyvens apie $\frac{1}{4}$ visos žmonijos.² Vien Tarybų Sąjungoje kasmet atsiranda 20—22 nauji miestai ir apie 65 miesto tipo gyvenvietės. Jau daugiau kaip 10 mūsų šalies miestų turi virš vieno milijono gyventojų. Demografinės prognozės pranašauja, kad 1980 m. mūsų šalies gyventojų skaičius gali siekti 283 mln. žmonių, jų tarpe miesto gyventojų 64%, arba 185—195 mln. žmonių.

Dar spartesnis augimas laukiamas XXI amžiaus pradžioje; 2000-taisiais metais TSRS gyventojų skaičius turėtų išaugti iki 330—350 mln.; miestuose jų skaičius pasiektų 220 mln. žmonių.

Tai procesas, pasireiškiantis ne vien urbanizuotų rajonų bei aglomeracijų susikūrimu. Visuomenei iškyla vis naujos, aktualios socialinės problemos, susijusios tiek su gyvenamųjų namų statyba bei gyventojų išdėstymu, tiek ir su žmonių kasdieninių santykių raida buitėje, šeimoje. Sudėtingame šių santykių komplekse labai svarbūs kaimynystės santykiai³.

Neišvengiamai kyla klausimas: kaip tvarkyti miesto gyventojų santykius ne tik visuomeninės gamybos srityje, bet ir buitėje?

Siuolaikiniame komunistinės statybos etape pagrindinis tikslas, sprendžiant minėtas problemas, yra sukurti pačią tinkamiausią gyvenamąją aplinką, atitinkančią nuolat augančius asmenybės, šeimos poreikius, juos harmoningai derinant su kolektyvo ir visuomenės interesais. Spartus miestų augimas, statant stambius gyvenamuosius masyvus, vis įsაკmiau į pirmą urbanistinių problemų ratą kelia *socialinius* miestų statybos klausimus, nes aplinka sąlygoja asmenybės socialinį elgesį, vertybines orientacijas ir nuostatus.

¹ Zr. «Население земного шара». Справочник, М., 1965, стр. 1.

² Zr. З. Н. Яргина, Роль социальных исследований в проектировании города будущего. — «Социальные предпосылки формирования города будущего», ч. 1. М., 1967, стр. 9.

³ Nepretenduodami į visapusišką ir išbaigtą apibrėžimą, autoriai mano, kad kaimynystės santykiai, kaip viena visuomeninių santykių rūšių, gimsta ir vystosi tuo pagrindu, jog tarp asmenybių bei šeimų yra poreikis ekonominiams, taip pat moraliniams psichologiniams ryšiams pagal gyvenamąją vietą (bute, name, mikrorajone). Šių santykių formos yra platus, įvairiaplanių pobūdžio: pastovūs, laikini, situaciniai kontaktai, darbo ryšiai, vaikų priežiūra, poilsis, pramogos ir t. t. Kadangi jų intensyvumą lemia gamybiniai santykiai, kaimynystės santykių specifika skirtinga įvairiose visuomeninėse formacijose.

Telsi Z. Jargina, sakydama, kad, formuojant naujus gyvenamuosius vienetus, iškyla kaimynystės ryšių problema: „Kokios apskritai bus kaimynų bendravimo formos, koks jų pagrindas? Ar galima laikyti dėsninga ir perspektyvia sociologų pamėgtą kaimynystės kontaktų nykimo tendenciją? Kurlink pasislinks žmonių santykių svorio centras — į savanoriškus susivienijimus „pagal interesus“, į darbo kolektyvus, o gal atsiras kokios nors naujos kontaktų formos? Visi šie klausimai neatsitiktiniai. Juos kelia pats gyvenimas“⁴.

Šiuolaikinė šeimos buities modernizacija lėmė tai, kad žymiai sumažėjo materialinės kaimynų savitarpio pagalbos poreikis. Pavyzdžiui, viduramžiais gyvenamosiose patalpose vyko ir buitiniai, ir darbo procesai, todėl kaimynystės ryšiai tuomet buvo ekonomiškai būtini, neišvengiami. Vystantis kapitalizmui, darbas visuomenės gamybos sistemoje vis labiau skyrėsi nuo buities, bet tai vyko palaipsniui, todėl kaimynystės ryšiai dar liko ekonomiškai būtini. Išsivystęs kapitalizmas ne tik galutinai atskyrė darbo ir buities sferas, bet ir „perleido“ kai kurias buitines funkcijas vaikų darželiams, visuomeninio maitinimo ir kitoms buities įstaigoms. Kaimynystės kontaktai prarado savo ankstyvesnę reikšmę.

Socializme beveik visiškai likviduojama privati šeimos gamyba, aktyviai vystomas buitinius poreikius tenkinančių įstaigų tinklas. Dar daugiau: socialistinis miestas formuoja naują žmogaus ir šeimos aplinką. Butas, gyvenamasis kompleksas turi būti toks, kad ne tik tenkintų būtiniausius žmogaus poreikius, individualizuotą buitį, bet ir skatintų visuomeninius (jų tarpe kaimynystės) kontaktus.

Negalima nepritari G. Diumentonui, kad „pirmykštėje bendruomenėje vyravo kraujo ryšiais paremta kaimynų bendravimo forma, vergvaldinėje santvarkoje — politinė forma, feodalizme — luominė, kapitalizme — ekonominė, o komunizme, tikriausiai, vyraus kūrybinė bendravimo forma“⁵.

Cia paliesta kaimynystės ryšių pagrindinės formos genezė. Bet ji niekada nebuvo vienintelė: kartu su ja visada egzistavo ir kitokie ryšiai, pavyzdžiui, psichologiniai, dvasiniai. Žinoma, ekonominiai ryšiai uždėdavo antspaūdą visiems kaimynystės santykiams, sukeldami tas ar kitas jų transformacijas.

Kaimynystės santykių kaita istorijoje nekelia abejonių. Kyla klausimas: kokios kaimynystės kontaktų perspektyvos? Jie gali silpnėti, jei nebus formuojama tokia gyvenamoji aplinka, kuri įgalintų laisvai pasirinkti kontaktus.

Žmogus ne prieš kaimynystės ryšius apskritai, o prieš kontaktus, kurie jam primesti, nemalonūs. Todėl gyvenamosios aplinkos *organizacija turi būti tokia, kad garantuotų žmogui galimybę laisvai pasirinkti kontaktus ir sueiti į juos*. Patys kontaktai žmogui reikalingi, kaip reikalinga biologinė bei psichologinė izoliacija. Tai dvi prieštaringos vie-ningo bendravimo proceso pusės.

Tačiau ne visi sociologai taip galvoja. Kai kurie skeptiškai vertina kaimynų bendravimo galimybes. Pvz., L. Koganas, V. Kolbanovskis, O. Janickis rašo: „Kultūrinis masinis darbas dideliuose miestuose „pagal gyvenamąją vietą“ skirtas iš esmės nesavaramiškai gyventojų daliai (namų šeiminiškės, pensininkai, paaugliai ir t. t.). Bandymai perkelti kolektyvinių ryšių vystymo svorio centrą į vietinius „mikrorajonus“, miesto organizacijas (butų eksploatacijos kontoras) šiuo atveju prieštarauja pačiai šiuolaikinio miesto priglūčiai, pagrindiniams urbanizacijos procesams.“⁶

⁴ З. Н. Яргина, Роль социальных исследований в проектировании города будущего. — «Социальные предпосылки формирования города будущего», ч. 1, стр. 13.

⁵ Г. Г. Дюментон, Проблемы социологии расселения. — «Социальные предпосылки формирования города будущего», ч. 1, стр. 51.

⁶ Л. Б. Коган, В. В. Колбановский, О. Н. Яницкий, Социальные проблемы урбанизации в СССР. — «Социологические исследования города», 1969, № 16, стр. 7—8.

Sie autoriai, matyti, teisūs tik tuo, kad pats teritorinio artumo laktas savaime dar *nestimuliuoja žmonių bendravimo*. Tačiau atrodo, kad jie nepakankamai įvertina visų potencialių kaimyninio bendravimo galimybių. Jie laiko galimus tik tokius ryšius, kaip vizitai, svečių priėmimas, įvairaus pobūdžio draugiški susitikimai. Toks požiūris logiškas tik tada, kai į pirmą vietą iškeliami būtent šio pobūdžio ryšiai ir kai abstrahuojamasi nuo visų kitų, kurie apibūdina miesto šeimos poreikius. Iš tikrųjų, toks modelis toli gražu neišreiškia viso šeimos buities sudėtingumo.

Kaimynystės kontaktų plėtojimo svarbą pripažįsta ir užsienio sociologija. Anglų mokslininkas Dž. Mogejus rašo: „Draugiški kontaktai su kitais individualiais yra itin pagėdautini. Poreikis bendrauti su kitais žmonėmis, poreikis simpatijoms ir draugiškiems santykiams yra visai natūralus. Pasiturinčioje visuomenėje šiuos poreikius žymia dalimi papildo kaimynai“.⁷

Belgų sociologas Ž. Remi pastebi skirtingą atskirų gyventojų grupių požiūrį, vertinant kaimynystės ir kitus kontaktus, bet „tuo pat metu dauguma jų yra už plačius socialinius kontaktus, o tai liudija apie naują socialinę šeimos orientaciją“.⁸

Kuo galima aiškinti kaimynystės kontaktų būtinumą? Pirmiausia tuo, kad dar daug moterų neįtraukta į visuomeninę gamybą. Jų darbo funkcijos apribotos daugiausia namais. Kasmet auga pensininkų skaičius. Vaikai, paaugliai, namų šeimininkės, pensininkai — tai didelė mūsų miesto gyventojų dalis, kuriai reikalingi socialiniai kontaktai pagal gyvenamąją vietą. Moterys išeina į pensiją 55 metų amžiaus, vyrai — 60 metų, o vidutinė vienių ir kitų amžiaus trukmė apie 70 metų. Vadinasi, moterys vidutiniškai 15 metų (vyrai 10 metų) gyvena be ryšio su visuomenine gamyba. Jau šis faktas rodo, kad egzistuoja poreikis bendrauti pagal gyvenamąją vietą. Kelia abejonių ir kita anksčiau minėta tarybinių autorių (L. Kogano ir kt.) mintis, jog savarankiškoji gyventojų dalis visiškai nesuinteresuota bendrauti su kaimynais. Ar turi dabar jie sąlygas laisvai pasirinkti kontaktus? Žinoma, ne. Kaimynystės kontaktai silpnėja ne dėl jų pertekliaus, bet dėl menkų galimybių bendrauti su kaimynais.

Ypač palankus momentas šiuo atžvilgiu yra naujo buto gavimas, gyvenamosios vietos pakeitimas, persikėlimas į naujas, žymiai geresnes gyvenimo sąlygas, į naują architektūrinę erdvinę ir socialinę aplinką. Tyrimai rodo, kaip smarkiai visa tai atsiliepia žmogaus elgesiui: įsisavinamas naujas gyvenimo būdo stereotipas, vyksta akivaizdus buitinių įsipareigojimų pasidalijimas tarp šeimos narių, greičiau prigyja šiuolaikinio vyro modelis, šeimos galvos ir tėvo modelis. Visas šis „auklėjamasis efektas“ neginčijamai jungia ir tam tikras naujų žmonių kaimynystės santykių prielaidas bei potencines galimybes. Tačiau — ką reikia ypač pabrėžti — šios galybės nepastebimos kasdiniinių reiškinų paviršiuje, jos paslėptos, latentinės. Paviršutiniškai analizuojant, gali kristi į akis kaip tik bendravimui kliudantys momentai: iš tiesų, naujo (ir ypač atskiro), moderniškai įrengto buto gavimas eliminuoja utilitarinės tarpusavio pagalbos poreikį, anksčiau skatinusį kaimynystės santykius. Vadinasi, kaimynystės santykiai šiandien gali gimti *tik kokybiškai nauju pagrindu*, tik esant savanoriško pasirinkimo galimybei.

Didelė patirtis, stimuliuojant naujų gyvenamųjų kompleksų gyventojų bendravimą, sukaupta Lenkijos Liaudies Respublikoje. Nuodugnai ištyrinėtas šiuo požiūriu A. Micevičiaus gyvenamasis rajonas Liubline. Liublino universiteto profesorius J. Turovskis, daug metų tyręs šio rajono visuomeninius procesus, parašė minėta tema mokslinių veikalų, keičiančių nemažą susidomėjimą.⁹

⁷ J. Magey, *Family and neighbourhood*, Oxford, 1956, p. 93.

⁸ Зг. С. Н. Токарева, *Изучение пространственных связей семьи в Бельгии*. — *Социальные исследования*, вып. 7, Москва, 1971, стр. 269.

⁹ Зг. J. Turowski, *Zmiany w życiu rodzin pod wpływem nowych warunków mieszkaniowych*. — „Lubelska Spółdzielnia mieszkaniowa”, Warszawa, 1968; *Jo paties*, Osiedle im. A. Mickiewiczza w Lublinie jako nowe środowisko społeczne w wielkim mieście. —

J. Turovskui pavyko nustatyti šiuolaikinio miesto gyventojų bendravimo naujus momentus. Tiesa, ir šiame tyrime buvo konstatuota tai, ką teigė ir kiti autoriai: augant miestui, gyventojų tankumui, gyvenamojo komplekso gyventojų skaičiui, gyventojų išsilavinimui, kaimynystės ryšiai turi tendenciją silpnėti¹⁰. Gero kaimyno bruožais laikomas nesikišimas į kitų gyvenimą ir savo draugystės nepiršimas¹¹.

Nežiūrint to, Liublino eksperimente buvo rastos priemonės gyventojų bendravimui aktyvinti, dažniausiai realizuojant gerai apgalvotus masinius renginius bei sumanymus. Pavyzdžiui, vykusiai buvo panaudoti palankūs psichologiniai veiksniai: naujakurių „pionieriškasis“ entuziazmas, meilė savo gyvenamajai vietai.

A. Mickévičiaus gyvenamajame rajone namo kolektyvas pradedamas formuoti gerokai prieš gyventojų atsikraustymą. Būsimieji namo kalmynai susipažįsta, rinkdami savi-valdos organus, jie visi dalyvauja baigiamuosiuose darbuose, tvarkant ir apželdinant namo aplinką. Netgi orderių įteikimas čia paverčiamas iškilminga ceremonija: jis vyksta jaukioje aplinkoje, pasižadant laikytis rajono gyventojų bendruomenės statuto. Gyvenamojo rajono teritorijoje rengiama butų apstatymo paroda, naujakuriams teikiamos kvalifikuotos konsultacijos. Komplektuojant savivaldos kadrus, rūpestingai laikomasi laisvos valios, asmeninės iniciatyvos principo. Sėkmingam šių organų darbui taip pat padeda geras bendradarbiavimas ir racionalus veiksmų koordinavimas su rajono administracinėmis ūkinėmis įstaigomis.

Kaimynų bendravimo gerų pavyzdžių nemaža ir Vokietijos Demokratinės respublikos miestuose. Vilniui giminingame Erfurte didelių devynaukių Gagarinringo gatvės namų gyventojai kiekvieną paskutinį mėnesio šeštadienį susirenka į tradicines vakarones. Jose savo jėgomis organizuojami namų koncertai, pašnekesiai visuomeninėmis politinėmis temomis, dalijamasi kelionių įspūdžiais, rengiamos vaikų kūrybos parodos, iškilmingai pažymimi namo gyventojų amžiaus ir darbo jubiliejai.

Organizuoti gyventojų bendravimą pagal gyvenamąją vietą galime ir mes. Štai Kijevo architektų ir filosofų grupė kelis metus tyrė, ar reikia kolektyviai organizuoti buitinius procesus. Apklaustos metu gyventojai ne tik išvardijo sociologams savo aktualiausias poreikius, bet ir pareiškė norą dalyvauti kolektyviniame jų patenkinime. 17% Kijeve apklaustų asmenų pareiškė norą aktyviai dalyvauti šiame darbe: iš jų 37,2% už dalinį apmokėjimą, 28,2% — su sąlyga, jei visi imsis visiems naudingų pareigų, 34,6% — be jokio užmokesčio. 67,9% pareiškusių norą dirbti — tai asmenys su viduriniu bei aukštuoju išsilavinimu¹². Be jokios abejonės, tai realus kovotojų už naujus santykius butyje rezervas, kuris gali atsirasti tik socialistinėje visuomenėje. Tačiau, kad ši reali galimybė virstų tikrove, reikalingos įvairios priemonės: specialios patalpos šiam darbui, kompleksiniai buitiniai patarnavimai, racionalus visuomenininkų jėgų paskirstymas, apmokamų ir neapmokamų patarnavimų koordinavimas. Tam darbui išjudinti nepakaks

„Studia sociologiczne i urbanistyczne Lubelszczyzny“, Lublin, 1970; *Jo paties*, Stosunki społeczne rodzin w wielkim mieście (teorie, wyniki badań, wnioski). — „Teoria i badania sociologiczne a praktyka społeczna“, Warszawa, 1972.

¹⁰ Žr. P. Rybicki, *Spoleczeństwo miejskie*, Warszawa, 1972, s. 154; E. Goldzami, *Urbanistyka krajów socialistycznych. Problemy społeczne*, Warszawa, 1971, s. 249; B. Jankowicki, *Osiedle i miasto. Studium sociologiczno-urbanistyczne jednostek mieszkaniowych Wrocławia*, Warszawa, 1968, s. 154; Z. Pióro, *Zachowanie przestrzenne rodzin „wiodących“ w dużych miastach polskich.* — IUA, z. 154, Warszawa, 1968, s. 31; Г. Кравцов, М. Тимшевская, *Конкретно-социологические исследования и формирование жилой среды.* — «Архитектура СССР», 1966, № 9.

¹¹ Žr. J. Turowski, P. Kryczka, *Profile społeczne miasta starego i nowego przemysłowego.* — „Studia sociologiczne“, Nr. 3, 1966.

¹² Žr. Т. В. Михайлова, *Коллективные формы организации быта населения.* — «Социальные предпосылки города будущего», ч. 11, М., 1967, стр. 60.

vien visuomenininkų jėgų. Pagrindinį organizatorių valdmenį turi atlikti valstybinės organizacijos — miestų ir rajonų deputatų tarybos.

Į tai turi būti atkreiptas dėmesys ir sudarant gyvenamųjų masyvų išplanavimo bei užstatymo projektus. Geras pasakė V. Ružė: „Tokios problemos, kaip vaikų, paliekamų be priežiūros, jaunimo laisvalaikio organizavimas, nedirbančiųjų įtraukimas į visuomenei naudingą veiklą, gyventojų masinio aktyvumo atgaivinimas laukia savo architektūrinio erdvinio sprendimo.“¹³ Verta dėmesio ir architektės I. Kanajevos pastaba 1972 metais Maskvoje įvykusiame XII tarptautiniame seminare šeimos sociologijos klausimais: „Koks didelis žmonių noras „išėiti“ už buto ribų į visuomeninę veiklą, jeigu šis procesas pasiekė aukštų rezultatų, nesant iš anksto pastatytoms šios paskirties patalpoms! Ir kiek daug būtų padaryta, jeigu kai kurie miestų statybos socialinių problemų specialistai neorientuotų architektų į tai, jog šis procesas nereikšmingas, jog kaimynystės santykiai gėsta.“¹⁴

Jei šiandien menki naujų gyvenamųjų rajonų kaimynystės ryšiai iš dalies pateisunami tuo, kad žmonės dar neatsigavę nuo prigrūstų butų ir „virtuvinių psichozijų“, tai perspektyvos požiūriu šis klausimas negali nekelti susirūpinimo. Pirmiausia reikia turėti galvoje vaikus, jų moralinį auklėjimą. Kokią patirtį įgis jie butyje? Ar kaimynystės santykių apmirimas nepagimdys jų santykiuose individualizmo ir egoizmo? Ir ar ne čia pradeda formuotis abejingumas, vėliau bujojąs mokinių ir studentų kolektyvuose?

Paskutiniuoju metu būtinumą plėtoti kaimynystės santykius sąlygoja ne vien moralinės psichologinės priežastys. Kolektyvinių buities organizacijos formų reikalauja ir visuomeniniai, materialiniai veiksniai. Mūsų visuomenėje dabartiniu metu vyksta įvairių socialinių grupių suartėjimas (pagal bendrojo išsilavinimo lygį, dvasinius interesus bei jų patenkinimą). Darosi aišku, kad šiomis sąlygomis asmenybės turtingumą lemia jos socialinio bendravimo turtingumas. Kaip rodo lenkų sociologų tyrimai, žmogaus gamybinis aktyvumas tiesiogiai koreliuoja su jo aktyvumu laisvalaikio srityje.¹⁵

Todėl ypatingą socialinę reikšmę įgyja aplinka, ypač gyvenamoji. Ji žymiu mastu sąlygoja biologinį ir socialinį žmogaus vystymąsi. Tai liečia tiek fizinius, tiek ir psichologinius jos veiksnius. Aplinkos determinuojantis poveikis asmenybės socializacijai keičia naujus reikalavimus architektų ir urbanistų veiklai. Juk jų pasiūlyta koncepcija tarsi padiktuoja sukurto komplekso funkcionavimo „scenarijų“. Štai kodėl paskutiniuoju metu architektai ėmė gyvai domėtis miesto sociologijos klausimais. Šiandien daug kam parūpo, kaip įveikti gyventojų abejingumą aplinkai, kaip juos sutelkti, įveikti uždarumą, aktyvinti bendravimą.

Pirma ir lemianti sąlyga, siekiant šių kilnių tikslų, atskleidžiant kolektyviškumo jausmą, stimuliuojant bendravimą, palankų požiūrį į aplinką, kaimynus,— tai ugdymas dvasinio ryšio su aplinka, „suaugimo“, identifikacijos su ja puoselėjimas. Identifikacijai turi reikšmės ir gyvenamosios vietos urbanistinė bei architektūrinė charakteristika, aptarnavimo lygis, raiški plano struktūra, butų išplanavimas, garso izoliacija, žodžiu, visa, kas sukuria atitinkamą „psichologinį komfortą“.

Tik „identifikuotas“ su gyvenamąja vieta žmogus gali būti palankus, paslaugus ir tolerantiškas kaimynų atžvilgiu. Toks žmogus noriai bendraus, dalyvaus kolektyviniuose veiksmuose, tvarkys ir prižiūrės gyvenamąją aplinką. Tai lyg antroji, aukštesnė, aktyvesnė (negu identifikacija) socializacijos kategorija — gyventojų integracija, savotiškas „lokalinis patriotizmas“. Įdomu pažymėti, kad gyventojų identifikacijai bei integracijai turi įtakos ir daug kitų veiksnių: gyvenimo trukmė, išsilavinimo lygis, amžius, šeimos sudėtis, jos materialinė padėtis, gyvenimo būdo tradicijos ir kt.

¹³ В. А. Ружже, Социология и жилище, — «Социологические исследования города», 1969, № 16, стр. 63—64.

¹⁴ И. Каноева, Перспективы развития семьи и жилища, М., 1972, стр. 7.

¹⁵ Żr. J. Baran, Wychowawcze funkcje zakładu pracy, Warszawa, 1970, s. 185.

Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad integracijos kategorija išreiškia tik pasirengimą, potencialias galimybes bendrauti. Kad šis pasirengimas taptų tikrove, reikalingas organizacinis darbas, visuomeninis impulsas. Čia mažai naudos duoda vien agitacija, verbalinė deklaracija. Reikalinga materialinė bazė. Kaimynams bendrauti trukdo reikiamų patalpų stoka, pirmiausia vaikų rateliams, bibliotekoms-skaitykloms, fizinio lavinimo užsiėmimams. Be to, trūksta sporto aikštelių kiemuose. Ten, kur patalpos įrengtos, konstatuojamas didelis kaimynų santykių stabilumas. Nemažą vaidmenį kaimynų bendravime vaidina ir psichologinis veiksnys. Žmonėms taip įkyrėjo nuolatinė trintis prigrūstuose butuose, bendrose virtuvėse, kad, gavę atskirą butą, jie kurį laiką „ilsisi“ nuo bet kokių buitinių kontaktų („Nenorime, kad kaimynai žvilgčiotų, kaip maitinamės, ilsimės, gyvename“). Tačiau taip samprotaudami, žmonės vengia ankstyvesnio pavojaus, kuris naujose gyvenimo sąlygose jiems visai negresia. Kaimyniški santykiai naujuose namuose ir kvartaluose gali klostytis tik bibliotekos-akaityklas, sporto salės, sporto aikštelės pagrindu, rūpinantis vaikų auklėjimu, kiemo teritorijos tvarkymu, bendru laisvalaikio organizavimu. Ir visa tai — geros valios, ne prievartos pagrindu. Kaimyniški santykiai turi jungti viską, kas palengvina ir puošia žmogaus gyvenimą.

Reikia visiškai pritari V. Ružės išvadai, kad „individualiai apgyvendinant butus, kontaktų neišvengiamumas atkrita, bet auga natūralių gerų kaimynystės santykių prielaidos (sumenkėja bendravimui kliudančių priešasčių reikšmė)“¹⁶.

Tai pasakyta neatsitiktinai. Drauge su buitios individualizacija ir izoliacija žmogui reikalingas bendravimas kaip svarbiausias jo vystymosi veiksnys. Tiesioginis, gyvas ryšys su žmonėmis reikalingas dvasiniam žmogaus vystymuisi, nes tik gyvame bendravime pilnutinai atsiskleidžia žmogaus asmenybė. Ir kuo platesnė bendravimo sritis, tuo labiau žmogus pasireiškia kaip asmenybė. Architektas N. Kostrikinas rašo: „Nauja apgyvendinimo sistema turi sugrąžinti žmogui galimybę plačiai, gyvai bendrauti, nes tai vysto, o ne slopina individualybę. Aišku, kad atskiri šio apgyvendinimo elementai turi kažkurio būdu atitikti tiesioginio bendravimo grupių dydį. Koks šios grupės pagrindinis bruožas? Joje žmonės gali būti sujungti dažnų, retesnių, retų, labai retų, pagaliau — neakivaizdinių ryšių, priklausomai nuo pažinties laipsnio, interesų bendrumo ir t. t. Kadangi grupė daugiau ar mažiau pastovi savo sudėtimi, galimybė didinti tiesioginį kontaktą ir ryšius su bet kuriuo grupės nariu anksčiau ar vėliau tampa realybe. Neutralizuojant žalingą didelio miesto įtaką, tokia grupė gali būti pakankamai didelė. Tik tokia gyventojų sudėtis, kuri jungs atskiras žmonių bendruomenes, galės padėti atskirai žmogaus asmenybei pakilti iki būsimosios visuomenės moralinio lygio. Dabar didelio miesto gyventojų dvasinis bendrumas — tai kažkokia abstrakti sąvoka; rytoj kompaktiško socialinio-erdvinio piliečių organizmo vienybė gali tapti realybe.“¹⁷

Tokia galimybė reali tik tuo atveju, jei, projektuojant gyvenamuosius vienetus, bus atsižvelgta į šeimos interesus ir ryšius. Šiaip ar taip, visos gyvenamosios aplinkos ir jos apgyvendinimo problemos centre turi būti šeima kaip tarpinė grandis tarp asmenybės ir visuomenės. Šeimos interesus ir poreikius lengviau išmatuoti ir numatyti, negu kurio nors kito kolektyvo. Net ir gyvenimo pastovumo požiūriu šeima pralenkia kitus kolektyvus. Leningrado tyrinėtojų duomenimis, trys iš kiekvienų penkių tirtų šeimų norėtų gyventi kaimyniniuose butuose ar kaimyniniuose namuose su savo giminaičiais¹⁸. Si ten-

¹⁶ В. Л. Ружже, Социология и жилье.— «Социологические исследования города», М., 1969, № 16, стр. 72.

¹⁷ Н. Д. Кострикин, К вопросу о перспективах развития центра Москвы.— «Социальные предпосылки формирования города будущего», ч. 11, стр. 20.

¹⁸ А. В. Баранов, Общенье по месту жительства и соседство.— «Социологические исследования. Информационный бюллетень Научного Совета АН СССР по проблемам конкретных социальных исследований», М., 1969, № 16, стр. 19.

dancija ypač ryškiai būtų keitimo atveju. Gyventi su giminaičiais vienoje laiptinėje, bet skirtinguose butuose — daugelio jaunų šeimų svajonė. Tačiau dabar į šeimų poreikius atsišvelgiama mažai. Visi šie klausimai negali nejudinti architektų, etikų, sociologų. Reikės dar didelio mokslinio tiriamojo ir organizacinio darbo, kol šis stichinis procesas bus nukreiptas į komunistinio kolektyvizmo vagą, kol visiškai bus įveiktas abipusis kaimynų abejingumas.

N. Solovjovas, J. Vanagas

KAUNO ANTANO SNEČKAUS POLITECHNIKOS INSTITUTO SOCIOLOGINIŲ TYRIMŲ LABORATORIJA

Respublikoje vis sparčiau vystosi teorinė ir empirinė sociologija. Sociologines problemas tyrinėja Lietuvos TSR Mokslų akademijoje, respublikos aukštosiose mokyklose ir kai kuriose kitose žinybose, įmonėse, įstaigose, organizacijose dirbantieji sociologai. Šiame straipsnyje bandysime trumpai apžvelgti, kaip buvo įkurta sociologinių tyrimų laboratorija Kauno Politechnikos institute ir kokios yra pagrindinės jos darbo kryptys.

Instituto dėstytojai R. Dačinskas, B. Martinėnas, V. Gubavičius, M. Zališauskas jau nuo ketvirtojo dešimtmečio vidurio ir B. Drilingas šeštojo dešimtmečio pradžioje pradėjo tirti studentų laiko biudžetą ir jaunimo stojimo į aukštąją mokyklą motyvus. Šeštojo dešimtmečio viduryje į sociologinius tyrimus įsijungė instituto prorektorius docentas C. Jakimavičius, TSKP istorijos ir Mokslinio komunizmo katedros dėstytojai V. Kmiečiauskas, J. Petruškevičius, E. Vaitenka, H. Zakarevičius, Filosofijos katedros dėstytojas A. Šalkauskas, Politinės ekonomijos katedros vedėja docentė G. Liulčenko, ekonomikos mokslų kandidatai A. Makarevičius ir V. Rekevičienė, skaičiavimo centro darbuotojai V. Bulavas, P. Matiukas, V. Okulič-Kazarinas, instituto dėstytojai R. Bagdonavičius, J. Korsakas, J. Labutis, G. Merkys. 1966 m. birželio 16—18 dienomis Kauno politechnikos instituto TSKP istorijos ir Mokslinio komunizmo katedra organizavo aukštųjų mokyklų visuomenės mokslų katedrų dėstytojų mokslinę konferenciją. Joje pirmą kartą veikė ir sociologinių tyrinėjimų sekcija. Maskvos, Vilniaus, Talino, Kauno ir kitų miestų aukštųjų mokyklų darbuotojai perskaitė ir apsvarstė 26 pranešimus įvairiais sociologiniais klausimais¹.

Po konferencijos Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijoje buvo aptartos sociologinių tyrimų plėtojimo perspektyvos ir atitinkamos laboratorijos įkūrimo galimybės. Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras, vadovaudamasis partijos iškeltais uždaviniais aukštosios mokykloms, 1966 m. liepos 14 dieną išleido įsakymą „Dėl socialinių tyrimų Kauno aukštosiose mokyklose organizavimo“, kuriame įpareigojo Kauno Politechnikos instituto rektorių įsteigti prie TSKP istorijos ir Mokslinio komunizmo katedros sociologinių tyrimų laboratoriją aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo aukštosiose mokyklose klausimams tirti. Pagal 1970 m. sausio 29 d. Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos kolegijos patvirtintą Kauno Politechnikos instituto statutą ši laboratorija pavadinta Tarpkatedrinė sociologinių tyrimų laboratorija.

Pagrindinė laboratorijos sprendžiama problema — aukštos kvalifikacijos specialistų ruošimo būklės analizė, ieškant vis efektyvesnių studentų mokymo bei auklėjimo būdų. Šios problemos tyrinėtojai domisi tokiais klausimais: kas ateina į aukštąsias mokyklas (stojančiųjų socialinė demografinė charakteristika, brandos atestato ir stojamųjų egzama-

¹ Žr. Visuomeninių mokslų katedrų dėstytojų mokslinę konferenciją (1966.VI.16—18). Programa ir pranešimų tezės, Kaunas, 1966.